

تلخ و شیرین

سید محمد علی جمالزاده

به کوشش

علی دهباشی

یادداشت هیأت امنا

نویسندهٔ شهر ایران سید محمدعلی جمالزاده طبق موافقت‌نامه‌ای که در تاریخ ۲۳ مهرماه ۱۳۵۵ با دانشگاه تهران به امضاء رسانید تمام حقوق ناشی از چاپ آثار خود را که تاکنون نزدیک به پنجاه جلد کتاب و رسالات و مقالات متعدد است به دانشگاه تهران واگذار کرده تا طبق بند آن موافقت‌نامه که عیناً در اینجا نقل می‌شود به مصرف برسد:

الف: یک ثلث آن (درآمد) به مصرف خرید کتابهای مفید برسد و به مجموعه کتابهای اهدایی اینجانب به دانشگاه تهران در اختیار کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران قرار گیرد. اختیار و انتخاب این کتابها با تصویب هیأت امنایی خواهد بود که ترتیب تشکیل آن در ماده ۱۵ این مقاوله نامه مقرر می‌گردد.

ب: یک ثلث دیگر عایدات به دانشجویان ایرانی علاقه‌مند و مستحق و بی‌بضاعتی تعلق خواهد گرفت که به تحقیقات ادبی و تاریخی مشغول خواهند بود «خواه در ایران و یا در خارج از ایران» به تشخیص هیأت امناء و با عنوان «بورس تحصیلی» یا اعانهٔ تحصیلی جمالزاده».

ج: یک ثلث دیگر به یک مؤسسهٔ خیریه از قبیل یتیم‌خانه و یا خانهٔ مساکین سالخورده داده خواهد شد، به شرط آنکه آن در شهر اصفهان که زادگاه

جمالزاده است واقع باشد، به تشخیص و ترتیبی که هیأت امناء اختیار خواهد فرمود.

همچنین آن مرحوم کتابخانه خود را به کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران بخشید و کلیه سهام شرکت سیمان را که مالک بود برای کارهای خیر خود به دانشگاه تهران واگذار فرمود.

این هیأت با انتخاب ایرج افشار (از جانب مرحوم جمالزاده) و دکتر علی اکبر سیاسی (از جانب دانشگاه تهران) و دکتر محمد ابراهیم باستانی پاریزی (از جانب این دو) تشکیل شد و اقدام به چاپ کتاب‌های: یکی بود و یکی نبود - دارالمجانین - صحرای محشر - آسمان و ریسمان (توسط کانون معرفت) و کنه و نو - هفت کشور - جنگ ترکمن - قنبرعلی و قصه‌های کوتاه برای بچه‌های ریشدار (توسط انتشار جاویدان) کرد.

با درگذشت مرحوم دکتر علی اکبر سیاسی دانشگاه تهران آقای دکتر جواد شیخ‌الاسلامی استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی را به عضویت هیأت امناء برگزید. و درین دوره کتابهای تاریخ روابط روس و ایران و گنج شایگان در سلسله انتشارات موقوفات دکتر محمود افشار تجدید چاپ شد.

اینک مؤسسه انتشارات سخن با همکاری انتشارات شهاب تجدید چاپ کتابهایی* از آن نویسنده فقید را بر عهده گرفته است که به تدریج به چاپ خواهد رسید و در دسترس دوستداران قرار می‌گیرد. برای اطلاع بیشتر نسبت به بخششهای آن مرحوم به گفتار ضمیمه این کتاب مراجعه شود.

هیأت امناء:

جواد شیخ‌الاسلامی - محمد ابراهیم باستانی پاریزی - ایرج افشار.

* یکی بود و یکی نبود - قلتش دیوان - تلخ و شیرین - قصه ما به سر رسید - دارالمجانین - تصویر زن در فرهنگ ایرانی - خلقيات ما ايرانيان - هفت کشور - غير از خدا هيچگنس نبود - صندوقچه اسرار - کنه و نو - قنبرعلی - کشکول جمالی - قصه‌های کوتاه برای بچه‌های ریشدار - آسمان و ریسمان - هفت قصه - شاهکار - آشنایی با حافظ - فرهنگ لغات عاميانه - قصه‌نويسی - نقد ادبی - برگزیده آثار و خاطرات جمالزاده.

یادداشت ناشر

سید محمدعلی جمالزاده را پایه‌گذار داستان‌نویسی جدید فارسی و ندا دهنده تجدید حیات نثر فارسی شمرده‌اند. عموم کسانی که درباره نثر فارسی معاصر و داستان‌نویسی جدید فارسی بحث کرده‌اند جمالزاده را پیشرو این طریق شمرده و از سهم بزرگ او در این کار یاد نموده‌اند.

تأثیری که یکی بود و یکی نبود در نثر و داستان‌نویسی فارسی به جا نهاد، نام جمالزاده را همیشه زنده و پایدار خواهد داشت و اگر در دیباچه آن کتاب ابراز امیدواری کرده است که صدای وی «مانند بانگِ خروس سحری کاروان خواب‌آلود [ادبیات] را بیدار سازد.» این امیدواری تا حد زیادی در نویسنده‌گی فارسی به حصول پیوسته است.

انتشارات سخن در ادامه فعالیتهای خود بعد از چاپ مجموعه‌های «از میراث ادب فارسی» و «شعر معاصر ایران» که هر کدام بخش مهمی از ادبیات ایران را دربرمی‌گیرد طرح چاپ مجموعه آثار سید محمدعلی جمالزاده را در دستور کار قرار داده است که با عنایت و موافقت هیأت امناء: آقایان دکتر جواد شیخ‌الاسلامی

– دکتر محمدابراهیم باستانی پاریزی و ایرج افشار این مجموعه انتشار خواهد یافت.

ویرایش و سرپرستی مراحل آماده‌سازی مجموعه آثار جمالزاده با همکار ما، آقای علی دهباشی است که سالهاست با جمالزاده و آثار او آشنایی دارد. در چاپ انتشارات سخن از آثار سید محمدعلی جمالزاده نکاتی مانند: رسم الخط، املای کلمات و علایم نقطه‌گذاری تا آنجا که به اصالت متن و شیوه نگارش جمالزاده صدمه‌ای وارد نیاید، یکدست شده است. امیدواریم سرانجام بتوانیم یک دوره کامل و منقح از آثار این نویسنده بزرگ را در اختیار دوستداران ادب فارسی قرار دهیم.

علی اصغر علمی

فهرست

مقدمه	۱۳
یک روز در روستم آباد شمیران	۱۷
حق و نا حق	۷۷
درویش مو می ای یا «مصیبت هوش و تلخ کامی»	۹۱
سرگذشت اولاد بشر ..	۱۳۹
خواستگاری ..	۱۴۵
آتش زیر خاکستر ..	۱۶۹
پیشوای ..	۲۲۹
زندگی نامه جمالزاده ..	۲۶۱
نوشته های جمالزاده ..	۲۶۷
فهرست اهم مقالات جمالزاده ..	۲۷۸
اسناد و نامه ها ..	۲۹۰

خوانندگان عزیز

باز به یاری پروردگار تعدادی از داستانهای تازه و کهنۀ خود را به شکل کتابی به اسم «تلخ و شیرین» به هموطنان گرامی تقدیم می‌دارم و امیدوارم با همه خامی و عیب‌ها و نقص‌هایی که دارد ساعتی چند کام خوانندگان را شیرین ساخته تلخ‌کامی روزگار را از خاطر شان ببرد. چه تلخ و چه شیرین هر چه هست شمه‌ای از زندگانی تلخ و شیرین مردم مظلوم و محبوب و دوست داشتنی این سرزمین است که ما آنرا وطن و یا به اصطلاح امروز میهن خود می‌خوانیم و ساکنین آن را برادران و خواهران خود می‌دانیم و خوشی و رستگاری خوب و بدش را از خداوند خواهانیم.

امید است در این قصه‌ها آنچه مربوط به دوره‌های گذشته است ما را بیاد آن روزگاران و مردم آن روزگار بیندازد و موجب پیوند تازه‌ای در میان ما و آنها گردد و رشتۀ دلبستگی ما را با آن دوران از آنچه هست استوارتر سازد چه آینده هر چه باشد و بهر شکل و صورتی از سرخ و سفید و سیاه در آید باز ریشه‌اش در گذشته است و نطفه‌اش در گذشته بسته شده است و با گذشته سروکار دارد و با هیچ زور و قهری هم نمی‌توان گذشته را از آینده جدا ساخت و نمی‌توان منکر شد که احترام

بگذشته‌ها خصوصاً گذشته‌های خوب و دلپذیر که مایه علاقه و دلخوشی گذشتگان و مورد قبول و پسند خاطر پدران ما بوده است و می‌توان آن را تاریخ و سنن و ملیت نام داد و قوام قومیت و سیاست دانست، از شرایط آدمیت و از ارکان مسلم تمدن واقعی بشمار می‌آید و انصاف نخواهد بود که ما آن را بچیزی نگیریم و برایگان از دست بدھیم. شماره دیگری از این قصه‌ها در شرح و بیان پاره‌ای از اوضاع و احوال کنونی مملکت ما و مردم آنست و نمونه بسیار ناچیزی است از هزاران مصائب و بدختیهایی که همه گفتنی و نوشتني است و هنوز هیچ کدام از آنها چنانکه شاید و باید گفته و نوشته نشده است و فرضاً هم که فصولی از آن کم و بیش مطرح شده باشد مشتی از خروار و معده دانگشت شماری از هزار بیش نیست. آشکار است که این داستانها نیز چون بقلم کسی است که دست قضا و قدر سالیان دراز و می‌توان گفت عمری است که او را از وطن مألف بدور انداده بی عیب و نقص نیست و نویسنده نیز ابدآ چنین ادعایی ندارد و از فرستادن زیره به کرمان شرمنده است ولی همینقدر برای رضای خاطر و افتخار و مباهاش کافی خواهد بود که در این دوره تحول که بسیاری از مبادی اجتماعی و فکری مملکت ما دستخوش تغییر و انقلاب است صدای ضعیف نارسای او نیز با آواز پر جوش و خروش نویسنده‌گان جوان و پرشور این دوره هم آهنگ باشد و از این راه دور بگوش هموطنانش برسد.

ژنو، شهریور ۱۳۳۴ ه.ش
سید محمدعلی جمالزاده

یک روز در رستم آباد شمیران

به سوی کعبه راه بسیار است
من زدرا یا روم تو از خشکی
(قاآنی)

۱

گرچه قلب‌الاسد تابستان بود خواستم از هیجده روز مرخصی
اداری خود استفاده نموده پیاده در قرای هشتاد و چهارگانه شمیرانات
گردش و سیاحت کاملی کرده باشم.

تک و تنها عصا به دست و کوله‌بار به دوش راه افتادم. نقشه‌ام این
بود که چه از راه و چه از بیراهه پنج دره عمده شمیرانات را یعنی دره
فرحزاد و دره درکه و اوین و دره پس‌قلعه و دربند و دره امامزاده قاسم
و دره دارآباد را از طرف دست چپ گرفته همه را یکی پس از دیگری
به طور مرتباً از زیر پا درآورم و از راه نیاوران و دزآشیب و چیز و
رستم آباد و دروس به قله‌ک آمده به شهر برگرم.

عموماً در هیچ قریه و قصبه‌ای بیش از یکی دو ساعت که برای
صرف غذا و خوردن یکی دو پیاله چای و شست و شوی دست و رو
لازم بود مکث نمی‌کردم ولی شبها را به هر دهی می‌رسیدم همانجا